

Bilindiği gibi, İslam medeniyetinin ortaya çıkmasında Yunan, Hint ve İran medeniyetleri ne kadar etkili olmuşsa Avrupa Medeniyetinin ortaya çıkmasında da İslam medeniyeti o kadar etkili olmuştur.

Nitekim Grek bilim ve düşüncesi ilk ürünlerini, Batı Anadolu' da İonia medeniyetinde vermiştir. Bu filozoflar varlığın menşeyini araştıran tabiat filozoflarıydı. Filozof Thales ve Pythagoras da geometrinin ana yurdu olan Mısır'da tahsil görmüşlerdir. Bu nedenle Mısır' a "Ümmü'd-dünya" (dünyanın anası) derlerdi.

İslam dünyasında yapılan bu çeviri hareketinden sonra Latin Avrupa'da XII-XIII. yüzyıllarda benzer bir faaliyet görülmektedir. İspanya ve Sicilya'da başlayan bu tercüme hareketi XIII. yüzyıldan itibaren İtalya ve Fransa'da yaygınlaşmış, oradan da tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa'da özgür ve bilimsel düşüncenin ortaya çıkışında söz konusu çeviri faaliyetlerinin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. (Castiglioni, Arturo, (1960), "The Contribution of The Jews to Medicine", The Jews: Their History, Culture and Religion, (Ed. Louis Finkelstein), New York, Harper and Brother Publishers, 1/1349-1376. 1977)

İslam medeniyeti Avrupa'ya nasıl transfer edildi?

Böyle bir soruya hemen Bizans ve Haçlı seferleri sırasında yapılan çeviriler aracılığı ile bu transfer gerçekleşmiştir şeklinde cevap verilir.

Halbuki bunlar birkaç çeviriden ibarettir. Bizanslı yazarların İslam dünyası ile ilgili sınırlı sayıdaki çeviri ve telifleri Latin Avrupa'yı etkileyecek bir duruma gelmemiştir. Haçlı seferlerinde ise, Avrupa Müslümanlarla fiili olarak karşılaşmış olsa da bu seferler sırasında büyük bir bilimsel hareketlilik yaşanmamıştır. Zaten savaşıyan iki toplumun bu esnada sağlıklı bir bilgi alışverişi yapmaları da çok olası görünmemektedir.

Aslında Batı medeniyetinin çeviri faaliyetlerine konu olabilecek mahiyette çalışmaları Endülüs Emevi döneminde başlamıştır. Bilindiği gibi, 711 yılında berberi asıllı Emevi komutan Tarık b. Ziyad komutasında İspanya'ya çıkan İslam orduları birçok önemli şehri fethetmişti. Daha sonra fethedilen diğer şehirlerle birlikte bu bölgede Endülüs Emevi Devleti kurulmuştur. İşte bu devlet

sayesinde Batılılarla Müslümanlar arasında diyaloglar başlamıştır. Batılılar Müslümanların bilim ve felsefe sayesinde bu kadar önemli başarılar elde ettiğini öğrenmeleri fazla uzun sürmemiştir. İşte bu tespit sonrasında Avrupalıların hem Müslümanların yaşadığı diğer ülkelere hem de Endülüs Emevi devletine “öğrenci ajanlar” göndermeye başlamışlardır. Constantinus Africanus bunlardan yalnızca birisidir. Africanus’un sadece Kuzey Afrika’dan 70 kadar tıp kitabı getirdiğini ve bunların tercümesi yapılarak, kitapların üstüne yazar olarak kendisinin adının yazıldığı belirtilmektedir.

Çeviri hareketlerinde dikkati çeken bir diğer konu ise, belirli bir grubun yoğun olarak çeviri faaliyeti yapmasıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Fenikeliler, Mezopotamya ve Sümer medeniyetlerinin birikimlerini Yunan medeniyetine taşıyarak antik medeniyetin ortaya çıkışında aracılık etmiştir. Aynı şekilde Süryaniler Antik medeniyetin (Yunan-Hint-Fars) birikimini İslam medeniyetine taşımışlardır. X-XIII. yüzyılda Avrupa’da gerçekleştirilen çeviri hareketinde ise bu sefer Yahudilerin benzer rolü aldığı görülmektedir. **İslam medeniyeti ile Avrupa’nın en sağlam, en köklü, en geniş ve en uzun süreli ilişkisinin kurulduğu Endülüs köprüsünün en önemli unsurlarından olan Yahudi mütercimler, yaptıkları çevirilerle İslam medeniyetinin kendinden önceki medeniyetlerden alıp özümlediği ve geliştirdiği bilimsel birikimi (Yahudi filozof ve bilim adamlarının katkılarıyla birlikte) Avrupa’ya nakletmişler ve bu sayede Rönesans’ın ortaya çıkışını hazırlamışlardır.**

Endülüs kültür ve medeniyeti, Avrupa’daki çeviri hareketinin merkezi ve bilimsel hareketliliğin beşiği olmuştur. Haskins, Müslümanlar ile Hristiyan Avrupa arasındaki en uzun soluklu bağlantının İspanya’da 1125-1280 yıllarında yapılan çevirilerle oluştuğunu belirtirken söz konusu tercüme faaliyetlerinin önemini ortaya koymaktadır. (Haskins, Charles H., (1925), “Arabic Science in Western Europe”, Isis, 7-3/ 479)

Avrupa’da Önemli Çeviri Okulları

1. Toledo Çeviri Okulu

XII. yüzyılda Avrupa’da gerçekleşen çeviri faaliyetleri arasında Toledo Çeviri Okulu, çevrilen eserlerin sayısı, çalışan mütercimler ve etkileri açısından İspanya çeviri hareketinin merkezi olmuştur. Cluny başrahibi Aziz Peter (Cutler, Allan, (Apr-June 1996), “Peter The Venerable and Isam”, Journal of American Oriental Society, 86-2/ 184-198), 1142’de Toledo’da Başrahip Raymond Lull (1125-1151)’un garantörlüğünde ve Kastilya kralı VII.

Alfonso'nun desteğiyle bir çeviri ekibi kurdu.

Müslüman,

Yahudi ve Hristiyan mütercimler Toledo'da Matematik, Astronomi, Tıp, Kimya, Tabiat, Tarih, Psikoloji, Mantık ve Siyaset konularındaki eserlerin başlıcalarını Latinceye çevirdiler.

Bu

mütercimler, başta Aristo, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi Yunan ve Müslüman filozoflar ile Euclid, Batlamious, Calinos ve Epigrad, Harezmi, Fergâni, Bettâni ve Butrucî gibi fizikçilerin eserlerini çevirmişlerdir. (Hill, Donald R., (1993), İslamic Science and Engineering, (?), Edinburgh University Press: 222)

Tercüme bürosu, okullar ve kütüphaneler sayesinde Toledo, iki asır boyunca İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'daki ilim talipleri için cazibe merkezi oldu. 1976 (Hitti, Philip K., (1980), Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (Çeviren: Salih Tuğ), İstanbul,(?), 907-908) Raymond Lull'un gayretleri sonucunda Viyana konsülü, Paris, Oxford, Bologne ve Salamanca üniversitelerinde Yunanca, İbranice ve Arapça kürsüleri kurulmasına karar vermiştir. (Dannenfelt, Karl H., (1995), "The Renaissance Humanists and Knowledge of Arabic", Studies in the Renaissance, 2/ 98-99)

Daha sonra bu çeviri hareketi Pireneler yoluyla Güney Fransa'ya, Narbonne, Beziers, Toulouse, Montpellier ve Marseilles 'e yayılmıştır. (Haskins, Charles H., (1925), "Arabic Science in Western Europe", Isis, 7-3/ 480) XIII. yüzyılda Müslüman yazarların Batılı ilahiyatçılar üzerinde yaptığı felsefî etkinin oluşturduğu değişim, büyük ölçüde Toledolu çevirmen grubuna bağlanmakta ve bu çevirilerin Ortaçağ Avrupası'nın İslam'la ilgili bilgilerinin temelini oluşturduğu ifade edilmektedir. (Cardini, 2004: 102-103)

Ortaçağ boyunca Batı'da görülen her önemli yeniliğin kökleri İspanyadaki tercüme hareketine dayanmış ve Batı'yı Yunan felsefe ve bilim geleneği ile ilk defa tanıştıranlar aynı mütercimlerdi ve yaptıkları çeviriler XIII. yüzyılda Avrupalıların görüşünü bütünüyle değiştirmişti.

Avrupalı mütercimlerin çevirdiği eserler genellikle Farabi, İbni Sina, İbni Rüşd, Gazali ve İbni Cebir'e aitti.

Bu dönemde çevrilenler arasında Harezmi'nin eserleri de vardı. Batı dünyası onun eserlerinin çevrilmesi ile Hint hesap sistemini ve ondalık hesap düzenini öğrenmiştir. Harezmi'nin Batılılar üzerinde etkisi o kadar büyük olmuştur ki bu nedenle ondan öğrendikleri hesap sistemini yine onun adıyla "algorizmo" olarak adlandırmışlardır. Bizim matematik kitaplarında bu hesap sistemi logaritma olarak geçmiştir. Halbuki "Harezmi cetvelleri" denerek Harezmi'nin ismi

yaşatılabilirdi. Harezmi'nin en kapsamlı eseri matematiksel denklemlerden bahsettiği Hisabu'l-Cebr ve'l-Mukabele'dir.

Avrupalıların en çok etkilendikleri bir diğer İslam bilgini de İbnü'l-Heysem'dir. İbnü'l-Heysem Menazir adlı kitabında yer alan fizik ve özellikle optik bilimiyle ilgili keşiflerle tanınmıştır.

2. Salerno Tıp Okulu

İspanya dışında ve ondan bağımsız gelişen bir diğer çeviri hareketi ise Sicilya'da ortaya çıkmıştır. Afrikalı Konstantin, Tunus'tan getirdiği önemli tıp eserlerini Salerno'da Arapçadan Latinceye çevirmiş ve burada yapılan bilimsel çalışmalar kısa sürede önce, tüm İtalya'ya daha sonra da Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Salerno tıp okulu XIII. yüzyıl başında Endülüs'ten göçlerle gelen Hristiyan ve Yahudi bilim adamlarının katkılarıyla daha da büyüyerek, Avrupa'nın ilk ve en önemli tıp okulu olmuştur.

Avrupa'da XII. yüzyılda, bizzat papaların ve Hristiyan kralların teşvik ve destekleriyle İslam dünyasının bilimsel birikimi incelenmeye başlanmış ve ileri gelen rahiplerin öncülüğünde tercüme enstitüleri kurulmuştur. Endülüs'te yetişen Yahudi ve Hristiyan bilim adamları da kilisenin öncülük ettiği bu tercüme bürolarında görev yapmışlardır. Daha sonra Avrupa üniversitelerinin kuruluşuna ön ayak olacak olan bu çeviri bürolarında azımsanmayacak sayıda mütercim görevlendirilmiştir. Bunların öncelikli amacı, İslam dünyasından tıp alanı ile ilgili eserlerin getirilerek bunların çevirilerinin yapılmasıdır. (Glick, Leonard B., (1999), Abraham's Heirs, Jews and Christians in Medieval Europe, New York, Syracuse University Pres. s.115)

1215'te Roma imparatoru olan II. Frederick, Müslümanlarla yakın ilişkilere girmiş, Palermo'daki Arapça hocalarından eğitim almış ve İbn Rüşd (Averroes)'e hayranlık duyan bir kişiydi. II. Frederick, İslam felsefe ve bilimlerini Avrupa'ya tanıtmak amacıyla 1224'te Napoli Krallığından Salerno'da bir üniversite kurmuş ve buraya Hristiyan, Yahudi ve Müslüman mütercimler atayarak Latince ve İbranice çeviriler yapılmasını sağlamıştır. (Stasolla, Maria G., (1999), "Frédéric II et le Monde Musulman", Islamochristiana, 25/ 67-86)

Salerno, İtalya'nın güneydoğusunda Sicilya bölgesinde bulunan bir kentin adıdır. Salerno tıp okulu bu kentte kurulmuştur. Bu okul İslam dünyasında bulunan tıp kitaplarının toplanarak tercüme edilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu yüzden Hristiyan, Müslüman ve Yahudi tıpçılarının

uğrak yeri haline gelmiştir. **Bu okulun önemli otoritelerinden birisi Constantinus Africanus'tur. Kuzey Afrika (Tunus) ile ilişkisi olan Salerno tıp okulunun ilk mütercimi Constantinus Africanus'un Endülüslü alimlerin cazibesine kapıldığı söylenir.**

İspanyol mütercimlerin de katılmasıyla daha da büyüyen Salerno okulu

Avrupa tıbbında şüphesiz önemli bir yere sahip olmuştur

. (Burnett, Charles, "The Translating Activity in Medieval Spain", The Legacy of Islamic Spain, s.1040; Watt, Haçlı seferlerinden Batı dünyasına sadece birkaç tercüme eserin geçtiğini belirtiyor. Bkz. Watt, W. Montgomery, The Influence of İslam on Medieval Europe, Edinburgh University Press, 1972, s. 69)

XIII. yüzyılda İtalya'da yoğunlaşan çeviri faaliyetleri daha sonra Fransa ve Avrupa'da yaygınlaşmıştır. (Ülken, Hilmi Ziya, (1991), "İslam Düşüncesinin Batı'ya Etkisi", İslam Düşüncesi Tarihi, (ed. M.M. Şerif/Turkish ed. Mustafa Armağan, Çev.: Mahmut Alper Tuğsuz), İstanbul, İnsan Yayınları, 4/161)

Sonuç olarak, Avrupa'da yoğun olarak XII-XIII. yüzyıllarda gerçekleştirilen bu çeviri hareketleri, Rönesans'ın alt yapısını oluşturmuştur. Bacon'dan Descartes'e kadar Aydınlanma Döneminin filozof ve bilim adamları söz konusu çeviri döneminden ilham almıştır. Dolayısıyla bu çevirilerin, modern Batı medeniyetinin köklerini oluşturan en önemli unsurlardan birisi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin, felsefe ve bilim çevrelerinde İbni Rüşd, kilise çevrelerinde Gazalinin eserlerini okumak moda haline gelmişti. Hatta Avrupa'da Aristo'yu İbni Rüşd tanıtmıştır.

Nitekim Watt bu konuda, **Avrupa'yı Ortaçağ'ın karanlığından (uyuşukluk, bilgisizlik ve tutuculuktan) aydınlığa çıkaran en önemli faktörün söz konusu çeviri faaliyetleri ve onun neticesinde oluşan özgür düşünce ve bilimsel hareketlilik olduğunu belirtir.**

(Watt, W. Montgomery, (1972), The Influence of Islam on Medieval Europe, (?) Edinburgh University Press, 1972.)

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır..